

SLÆDESPORET

Nr. 43

August 2016

12. årgang

Knud Rasmussen Selskabet

Erik Rasmussen

Indholdsfortegnelse

Knud - en uforglemmelig rejsekammerat	141
Shaman-maske fra King Island	143
Navnet Qaavigarsuaq's mulige betydning	144
Smilets fisk - fiskens smil	146
Vasilij Petrovitj Kevkej, en russisk Rasmus Lyberth	149
Guenør i oprør og myte	150
Inuit blev omvendt til kristendommen eller var det omvendt?	151
Gode råd og vink – til læsning om samerne	153
Jagter I Thule af Royal Canadian Mounted Police	156
Trommens skjulte kræfter	157
Kilaasi's Polar Fortællinger	158

Dette nummer af Slædesporet indeholder flere indlæg om arktiske forhold som ikke direkte berører Knud Rasmussens virke, men som godt kan ses som fortsættelse af samme virke. I vores vedtægter står i § 2 Formål: Knud Rasmussen Selskabet har til formål at udbrede kendskabet til Knud Rasmussen, udforskningen af Grønland og det øvrige Arktis samt inuit og deres kultur. Hele Arktis er m.a.o. vores interesseområde. Man kan tilføje - med frihed til at gribe sagerne an ud fra de mest hensigtsmæssige synspunkter. Et bredere Arktisk perspektiv må være vejen frem. Det gælder for os i selskabet, ligesom det gælder for rigsfællesskabet i al almindelighed. Ligeledes tror jeg, at humanistisk forskning på samme måde som naturvidenskaberne må gå fra at være specifikt Grønlands orienterede til at være bredt arktisk funderede. For os i selskabet gælder det så om at fastholde en synsmåde, der som sin base har Knud Rasmussens begejstring, beundring og dybe respekt for alle polarfolkenes historie, kulturer, samfund og erhvervsformer. *Kilaasi*

Forside: Knud Rasmussen med same. Karikatur af Eigil Petersen (1875-1917).

De i artiklerne fremsatte synspunkter er forfatterens egne og dækker ikke nødvendigvis Knud Rasmussen Selskabets synspunkter.

Eftertryk af artikler kun med forfatterens tilladelse
Gæste-layout: Ole Birket-Smith
Oplag: 300 eks. ISSN 1603-9246

Knud – en uforglemmelig rejsekammerat

Af K'âvigarssuak

Kunût – kalder vi Thule-folk ham altid. Den dag i dag føler vi ”mennesker” taknemmelighed over at have haft lov til at kende ham.

Kunût, Thule-folkets ven og kammerat, var et dejligt menneske. Hans gode humør og ubekymrede sind, hans ophold i blandt os under lige vilkår, har altid gjort os glade og ubekymrede. Han var altid den samme, både hjemme hos os og ude på lange rejser.

Havde han sat sig et mål, var der intet, der kunne få ham til at give op. Han slappede først af, når han havde nået målet. Hans virke blandt Thule-folket var til stor gavn for de indfødte. Vel mødte han mange vanskeligheder, men til trods herfor ydede han gennem de love, han skabte, en indsats af uvurderlig betydning for den dengang meget primitive eskimostamme. Jeg kan Roligt sige, at intet menneske har gjort mere for os end han. Efter grundige og samvittighedsfulde studier fastsatte han vedtægter, der kunne beskytte stammen mod uheldig indblanding udefra. Der skulle meget til, før Kunût mistede modet. Mangen engang har han krydset Melville bugten i mørket og storm for at hente varer, som man på grund af is havde måtte lade ligge i Upernavik, men som han for vores skyld absolut ville hente.

Dengang var jeg bare en uerfaren ung mand, men jeg husker tydeligt, at folk, der ikke tænkte på dagen i morgen, kunne komme ud for stor nød ved vintertide. Kunût oplevede strenge tider – især i sine første år heroppe, men han tog det hele med godt humør, der smittede af på befolkningen og gjorde tiderne ligesom noget lysere.

En anden mand end netop Kunût havde sikkert efter ganske kort tids forløb vendt det uvenlige land ryggen. Men Kunût var skabt til strabadserende opdagelsesrejser i Polarområderne.

Fra sine ganske unge dage elskede han hunde og slæderejser. Hans mange farlige oplevelser under opdagelsesrejserne svækkede aldrig denne glæde. Han havde altid første classes hunde, men kunne være ret hård ved genstridige hunde. Vi, som dengang var ganske unge, blev straks smittede af hans rejseglæde.

Jeg glemmer aldrig det han sagde til mig, da han, for at forberede sin store rejse til Nordamerika, kom op til os: ”Vi må nødvendigvis have en Thule-eskimo med på vores rejse. Hvis dine forældre kan gå med til det, kunne jeg godt tænke mig at have dig med – selvfølgelig skal jeg først finde ud af, om du overhovedet dur til at være fangstmand.”

Vi tog da med motorbådene afsted for at skyde alke. Vi så en hel del fugle, men han ville ikke have, jeg skød efter dem (det viste sig senere, han syntes, de lå for nær). Langt om længe opdagede han en alk i pæn afstand og henvendte sig da til mig med ordene: ”Her har du min bøsse. Kun hvis du kan ramme den alk derhenne, tager jeg dig med på min rejse.” – Jeg følte mig så lille – jeg havde jo aldrig prøvet at skyde efter fugle med en riffel. Men prøve skulle jeg jo, så jeg tog riflen og sigtede. Ved skæbnens gunst skød jeg halsen over! Kunût strålede over hele ansigtet og klappede. – Jeg tog imod tilbuddet, selvom jeg inderst inde frygtede, at jeg var uskikket

5. Thule-ekspedition. Fra venstre ses Arnarulunnguag, Knud Rasmussen, en ukendt og K'âvigarssuak.

til hvervet.

Under den store rejse nåede vi langt om længe streng vinterkulde, Natsilik. Der kom mange mennesker og slog deres telte op. Samtidig kom der mange rendsdyr, og vi fik da travlt med at samle forråd ved at gemme talgen i skind. Under vore rejser plejer vi at fodre vore hunde hver anden dag. Et rendsdyr til to hundespand.

Så snart isen var i orden, fik Kunût travlt med rejseforberedelserne. Vi skulle kun bruge Kunûts hundespand, jeg og Arnarulúnguak skulle med som passagerer. Vi tog da afsted, endda uden eskorte. Vi havde Kitdlinermiut som mål. Kunût ville gerne nå frem, medens vi endnu kunne køre i slæde. Rejsen tog mange dage, men endelig nåede vi da rejsens mål. Når vejret var nogenlunde, var Kunût ikke til at standse. Han sov meget lidt og var altid meget præcis. Vi skiftedes til at agere kok, også Kunût tog sin del af dette arbejde. Når vi slog lejr, plejede vi at fodre hundene, inden vi begyndte at lave mad til os selv. Vi havde to brugelige lamper og en tønde petroleum med, og da teltet var dobbelt, brugte vi ikke så meget spæk.

Kunût var altid meget omhyggelig med sine forberedelser. Når vi skulle på langfart, plejede han at tagekørtet frem og placere depoter efter det. Kunût var en meget ivrig kaffedriker, men te var han ikke særlig begejstret for. Han levede udelukkende af grønlandsk proviant under rejserne, så dåsemad havde vi aldrig med, kun lidt margarine og mel. Kunût ville nødig undvære hvedemel.

Når folk derovre så Kunût, troede de altid, han var dansker, og de kaldte ham altid "ilisimassagssarsior tok" ("opdagelsesrejsende"). Sproget forstod han i samme grad som jeg. I starten talte han altid længe med en bestemt mand for så at anvende vedkommende som tolk, når han ville samle sagn og fortællinger.

Medens vi var i Kitdlinermiut kom der tre mænd for at hente hunde. De havde måtte slagte tre hunde, da de ikke kunne skaffe

5. Thule-ekspedition forlader North Slope Borough, og Knud Rasmussen er på vej ind i verdensberømmelsen.

hundefoder, og det til trods for, at der var masser af rendsdyr. Kunût sad i dette øjeblik i en lille bygning til hørende amerikanerne, kun i underbukser og kamikker og hørte en mand fortælle sagn. Han var slem til at svede og havde sjældent ret meget tøj på indendørs. Hunde-henternes fader gik da ind i bygningen og satte sig lige foran døren. Kunût var tankeløs nok til at bebrejde manden, at de havde ladet hundene sulte. Han så ikke videre vred ud, men tonen var dog mærkbart skarp. Mandens udtryk skiftede, de kunne være ret farlige at irrettesætte, og sveden sprang frem. Jeg var tilstede Sammen med Arnarulúnguak, men jeg stak af omgående, inden der skete noget, og løb over til handelsmanden og sagde: "jeg tror, Kunût bliver myrdet". – Det viste sig at også en af amerikanerne var vred, hvorfor hans kammerater var i yderste alarmberedskab. Noget tid efter dukkede Kunût op stadig kun iført undertøj, ganske forfrossen. Det viste sig, at manden havde ligget på lur efter ham i sneen udenfor bygningen. Kunût havde haft held til at overmande ham, men havde måtte være uhyre agtpågivende, da han ellers kunne risikere at blive stukket ned med en kniv. Men heldigvis var mandens ene søn kommet og havde beroliget sin far så meget, at han afleverede kniven til sønnen. Derpå var Kunût gået ind i bygningen.

Kunût begyndte nu at tale til manden og sagde, at han skulle belønne ham med en kniv, hvis han ville anvende sine åndemanerevner til at sprede fangst dyr på vores rejserute. Kunût havde en forbavsende evne til at

overtale folk med smigrende ord; nu ville han altså belønne manden med en kniv til trods for, at han lige havde stræbt ham efter livet. Manden fandt ud af, at vi under rejsen ikke ville komme til at lide nød, hvorefter han fik en kniv i belønning.

Efter nogle få dages forløb tog vi afsted for ikke at risikere noget. Vi kørte ad ubeboede strækninger hvor vi kun traf nogle få nomader. Vi blev vel modtaget alle steder, og vi fortalte dem, at vi kom fra Akukitsut. Så var de klar over, hvor vi kom fra.

Vi kørte og kørte – vestpå. Om foråret kørte vi ad lange strækninger, bevokset med lyng. Vi måtte over flere søer, sejlede på isflager. En dag, da vi lige var kommet over busksområdet, slap vores beholdning af mel og margarine op.

Jeg husker tydeligt den dag, da jeg som 20-årig sad på et ret højt fjeld ved rejsens mål mod vest, Alaskas nordvestlige spids, og betragtede min stolte rejsekammerat, Kunût. Aldrig havde han set så mandig ud som just i dette øjeblik. Han stod og spejdede ud over strædet til Sibiriens land. Han var så optaget af egne tanker, at han knapt anede, jeg var med.

Når jeg nu sidder og tænker tilbage på sådanne øjeblikke, føler jeg først for alvor, hvilken pragtfuld rejsekammerat Kunût var. De fire år, vi havde sammen, skabte hos mig en dyb hengivenhed for ham. Jeg er stolt og taknemmelig over, at jeg ved skæbnens gunst har fået lov at hjælpe og ledsage ham på denne hans længste opdagelsesrejse. Jeg fik i sandhed en oplevelse for livet.

Tak til Jørgen Fleischer

Kort før sin død 2012 gav Jørgen Fleischer Slædesporets redaktion ret til at bruge hans oversættelse af K'âvigarssuak's fortælling *Knud - en uforglemmelig rejsekammerat*.

Artiklen er fra *Knud Rasmussen* ved Jørgen Fleischer, Det Grønlandske Forlag, 1960.

Shaman-maske fra King Island

I 2008 tilbageleverede Marilyn Lewis fra Nordvest Washington en maske til Charlene Saclamana, koordinator for King Island efterkommerne i Nome. Marilyn Lewis's onkel kom til Alaska som guldsøger i 1898 og masken stammer fra dette ophold.

Bag på masken står "Fra en medicinmands grav på King Island".

Eksperter samt ældre fra King Island bekræfter maskens ægthed.

På King Island begravede man de døde over jorden på et stillads sammen med flere af deres ejendele. Det er sandsynligt, at nogen har taget masken fra en sådan grav. King Islanderne betragter masken som en kraftfuld åndelig realitet og flere mener, at den skal tilbage til King Island.

Deanna Kingston, omtalt i Slædesporet nr. 30, 2011, medvirkede som forbindelsesled mellem Marilyn Lewis og Charlene Saclama. Kingstons oldefar var informant for Knud Rasmussen i Alaska.

Shaman-maske fra King Island

Navnet Qaavigarsuaq's mulige betydning

Brev fra Oqaasileriffik til Jacob Motzfeldt Kyed

Hej Jacob Kyed

Tak for din henvendelse om navnet Qaavigarsuaq's mulige betydning. Det er ikke altid sådan at vi ligger inde med oplysninger der entydigt kan definere et grønlandsk navns betydning, men vi kan somme tider peje os ind i en evt. betydning/baggrund af et navn ved at studere den grønlandske personnavneflora, og sammenligne med andre navneformer. Det vil jeg også gøre i dette tilfælde.

Der findes en gruppe grønlandske personnavne med stammen qaaq-, som kan oversættes til: 'overflade/pande'. Rolf Gilberg, i sit tillæg til den danske oversættelse af Inuutersuaq Ulloriaq's "Beretningen om Qilarsuaq" (Nuuk 1976) på side 119, har oversat stammen til Qaavigarsuaq's navn Qaavigaq (uden -suaq: den store) til 'pandeløs'. Det er også meget muligt at etymologien skal tolkes af den vej, fordi Qaavigaq bogstaveligt betyder: "ham/den hvis pande/overflade er blevet fjernet."

Personnavne med stammen 'qaaq-' pande/overflade forekommer både i Thuleområdet og i Diskobugten. Qaarluttoq/Kaordlugtok (ham med den dårlige pande/overflade) er registreret som et mandenavn i Thule samt Vestgrønland i vores godkendte navneliste. I sagnet om "Inugaarsuk – kvinden som blev forvandlet til sten og hendes sypose til alke" (Holtved: "The Polar Eskimos, Language and Folklore I, Medd. om Grønland 152(1), København 1951, s. 205 – 206) optræder også en mand ved navn Qaatsupaluk/Qautsupaluk (den lille pandeløse/uden overflade).

I en anden variant af samme sagn forvandler en Qaatipaluk/Qautipaluk en smuk pige til sten fordi hun nægtede at blive gift. Samuel Kleinschmidt's udredning af ordet qaarsoq: "kaersok, en Klippe (altsaa egentl.: som er berøvet sit Overlag ell. Dække), Den Grl. Ordbog, Kbh 1871, s. 124 er nærliggende at

hentyde til i denne sammenhæng.

Derudover forekommer navnet Qaakitsoq (ham med den lave pande/overflade) i et sagn fra Diskobugten: "Qaakitsoq, også kaldet Pinnersoq (den smukke) - En sandfærdig fortælling." nedskrevet i 1820'erne af kateket Lars Smidt fra Aasiaat, som voksede op med Qaakitsoq's børnebørn (Thorning/Thisted: "Således skriver jeg Aron bog I", s. 259, Atuakkiorfik 1999), om en ung mand fra Ikerasarsuk som bliver set ned på, men som ender med at vinde over de stærkeste og opnår anseelse derved. Andre navne der anvendes i sagn som muligvis har samme stamme er Qaattusoq fra Uummannaq området, samt Qaartuaq fra Østgrønland.

Såfremt betydningen har noget med pande at gøre, kan jeg oplyse at det har været almindeligt at navngive efter menneskets lege. Navneforskeren Alf Berthelsen skriver i sin afhandling følgende om grønlandske navne: "En ikke ubetydelig Gruppe Navne har deres oprindelse fra Menneske- eller Dyrelegemet ... (der er) næppe den Legemsdel, som ikke har givet stof til Navn, fra bogstaveligt talt Issen til Fodsaalen. Særlig talrige er Navnene hentede fra Forplantningsredskaberne" (A. Berthelsen: "Navnegivning i Grønland" Meddelelser om Grønland, bind 56. 1918, s. 281).

Der er den ejendommelighed ved Qaavigaq at medens de andre navne synes at omhandle udseende, bærer Qaavigaq's endelse -vigaq betydningen 'som man har gjort noget ved (i.e. fjernet panden)'. Der findes en række grønlandske navne med samme endelse: Mas-sagaq (en sammentrækning af mamisagaq 'hvis kødsår man har helet ved ...', Suersaq (en sammentrækning af suuarsagaq fra ordet suuarpoq 'befinder sig ikke vel': 'ham som man har gjort således, at han ikke længere befinder sig ilde'. Assagaq (man har gravet i?). Simigaq (som man har proppet til?). Disse

navne leder tanken hen på et navn man har tildelt gennem en handling via åndemaning. Desuden findes navnet på en person der har antaget sit navn efter en hjælpeånd: Uniagaq 'den som man slæber/har slæbt' i det østgrønlandske sagn om Ajijak (Jens Rosing: 'Sagn og saga fra Angmagssalik', 1963, s. 232-234), og endelig forekommer sagnnavnet Isigaarsigaq (ham hvis fod/fødder man har fjernet) i sagnet om Isigaarsigaq fra Ikerasak ved Uummannaq (Rink: Eskimoiske Eventyr og Sagn, II, nr. 118, s. 132 – 133 1866-71).

Vi mangler endnu at redegøre for i hvilken anledning navnet Qaavigaq og navne som Isigaarsigaq er blevet tildelt en person, hvorvidt det er et øgenavn eller et navn på en hjælpeånd man har antaget, om det er et udtryk for en speciel kosmologi, eller om det er en åndeglose fra åndemanernes sprog, udsprunget af alternative betegnelser åndemanere anvendte under deres besværgelser, da åndemanere ikke må nævne mennesker, fangstmidler og fangstdyr ved almindelige betegnelser. (Knud Rasmussen: "Myter og sagn fra Grønland III", Kbh 1925, s. 33). I denne forbindelse skal det nævnes at de seneste års grønlandske navneforskning påviser at åndemanere og andre navnegivere endda meget ofte anvendte åndegloser ved navngivning af personer, og mange navne med en nutidig ret løjerlig betydning ofte er alternative betegnelser, og

skal forstås som sådan. Set ud fra dette, er jeg af den formodning om at navnet Qaavigaq's betydning nødvendigvis må søges af den vej.

Jeg beklager det noget omstændelige, ufuldstændige og noget langhårede svar, men det er altså så langt som vi p.t. er kommet i vores research omkring hvad navnet Qaavigaq (Qaavigarsuaq) evt. betyder.

Navnet Qaavigarsuaq knyttes stadigvæk til Knud Rasmussen's rejsekammerat i 5. Thule ekspedition. Den 20.000 km lange slæderejse fra Canada til Alaska fra 1921-25.

Iflg. Insitut for Navneforksknings database bærer følgende antal navnene Qaavigarsuaq 3. K'åvigarssuak 8. Qaavigaq 14. K'åvigak 8. Udover at være et personnavn er Qaavigaq også et efternavn i Thuleområdet.

Inussiarnersumik inuulluarit - Med venlig hilsen - Best regards

Nuka Møller

Akademisk fuldmægtigi – Head of Section.

Oqaasileriffik Sprogsekretariatet / the Greenland Language Secretariat

Manutooq 1 - Ilimmarfik - Grønlands Universitet - Greenland University

Ilisimatusarfik - Grønlands Universitet, hvor Oqaasileriffik Sprogsekretariatet har til huse

Smilets fisk – fiskens smil

Af Claus Oreskov

Historien om en dansk fotograf der på den 5. Thule ekspedition med sit magiske kamera optager og fastfryser en hedensk kvindes smil. Samt hvordan en fransk kunstner bliver grebet af dette fotografi og gennem sin egen originalitet befrier kvindens smil fra dets kontekst og genansætter smilet ved indgangen til en kristen kirke.

Fotografen var Leo Hansen, hvis billeder og film er en vigtig del af 5. Thule Ekspeditions resultater. Knud Rasmussen ønskede en professionel fotograf knyttet til ekspeditionen og Thule komitéen fandt frem til Leo Hansen. Turen gik derefter over New York, hvor Leo Hansen skaffede film og kameraer der egnede sig til optagelser i Arktis. Derefter fortsatte han rejsen til Alaska. Det var meningen han skulle støde til ekspeditionen på den lille ø Herschel Island, der ligger nord for den canadiske kyst, tæt ved Alaskas grænse. Da

Qingarvdliaq i Matisse's streg.

Leo Hansen nåede frem til det aftalte mødested var der ingen der havde hørt noget fra Knud Rasmussen og Leo besluttede at rejse ham i møde. Det var derfor, at Leo Hansen mødte 5. Thule ekspedition langt inde på den canadiske side på Tre River handelsstation ved Kent Peninsula.

Da Knud Rasmussen, Arnarulunnguaq og K'avigarssuak endelig dukkede op var Leo Hansen på pletten med kameraet og øjeblikket kan ses i filmen "Med Hundeslæde gennem Alaska". Godt at Leo Hansen var rejst ekspeditionen i møde, for netop i området omkring Tre River handelsstationen foretager Knud Rasmussen nogle af sine vigtigste etnografiske studier på denne del af ekspeditionen. Studiet gjaldt moskusoksefolkets kultur og samfund og Leo Hansen beriger verden med flere enestående portrætter af menneskene fra samme sted. Knud Rasmussen var særlig god til at fremhæve individets lod i livet således, at hans etnografiske beskrivelser blev fortællingerne om både det fælles og det individuelle. Og med Leo Hansens fotografier kom der ansigter på disse fortællinger.

Meget senere og et helt andet sted på jorden er en gruppe franskmænd i 1940 strandet i New York på grund af krigen i Europa. Heriblandt den franske maler Henri Matisse' (1869 – 1954) svigersøn Georgs Duthuit samt surrealismens fader Andre Breton og den senere kendte antropolog Claude Lévi-Strauss. Franskmændene oplever New York som en hård by hvor de frister en kummerlig tilværelse. Nogle oaser findes der imidlertid i byen som en trøst for disse hjemløse bohemer. Det ene var American Museum of Natural History i nærheden af Central Park, som har en stor samling af indianske etnografika fra Amerikas nordvestkyst og ligeledes National Museum of American Indian. Den helt store attraktion var ikke des mindre Julius Carlebachs galleri på 3. Avenue. Her kunne

interesserede selv købe de fantastiske masker fra inuit og nordvestkyst indianerne.

Selvom pengene var små kappedes fransk-mændene om at købe forskellige etnografika. Georgs Duthuit blev fascineret af inuit maskerne på Julius Carlebachs galleri og han erhvervede sig flere eksemplarer. Selv havde han aldrig været i Arktis, men han fik fat på nogle bøger om inuit der yderligere stimulerede hans fantasi. Særlig to bøger gjorde et stort indtryk på ham, nemlig *Fra Grønland til Stillehavet* af Knud Rasmussen og Gordran de Poncins *"Kabloona"*. Den sidste bog er ikke fri for racistiske holdninger, medens Knud Rasmussens bog nærmest gav udtryk for det modsatte, så på en måde ophæver de hinanden. Georgs Duthuit bibeholdte i hvert fald sin begejstring for inuit og deres kulturer efter af have læst disse bøger. Medens al dette foregik syslede Georgs Duthuit med et stort anlagt poetisk værk der sammmentænkte nutidens situation i New York med fantasiens inuit verden og hans anden passion det østromerske Byzans. Det bliver til digtet *Une fête en Cimmérie* (En fest i Cimmérie) som beskriver en burlesk indre rejse til drømmenes og hvirvelvindenes land Cimmérie. Georgs Duthuit skabte med dette digt en fiktiv fortælling om mødet mellem et moderne civiliseret samfund, og en primitiv men eksotisk verden *"Cimmérie"*, der delvis var baseret på hans opfattelse af nordamerikanske inuitter og livet i det svundne Byzans.

Efter krigen og vel hjemme igen i et befriet Frankrig arrangerede de hjemvendte flere udstillinger med indiansk og inuit kunst for et måbende fransk publikum. Georgs Duthuit er i mellemtiden blevet færdig med digtet *Une fête en Cimmérie* som han ønsker udgivet med illustrationer. Ikke mærkeligt falder tanken på svigerfaren, den verdensberømte maler Henri Matisse, og for at overbevise Matisse om mulighederne viser han denne sin samling af inuit masker.

Ved synet af maskerne i svigersønnens samling overraskes Matisse aldeles og det er ikke

Den unge, smukke sygeplejerske, senere nonne, Monique Bourgeois. Maleri af Henri Matisse.

for meget at tale om en kunstnerisk og sjælelig jordrystelse. Han indvilliger i at illustrere bogen også selvom han faktisk ikke kunne fordrage svigersønnen. Han læser Knud Rasmussens bog om rejsen blandt Canadas og Alaskas inuit eller eskimoer som det hed sig i de dage. Han ser også dokumentarfilm fra bl.a. Grønlands østkyst (*Les quatre du Groenland* af Fred Matter fra 1936), ligesom han studerer Leo Hansens inuit portrætter fra 5. Thule ekspedition og så småt begynder han på det kunstneriske arbejde. For Matisse er der i dette arbejde ikke tale om en identisk gengivelse af inuit portrætterne, der kun har til hensigt at afspejle en bestemt virkelighed. Omvendt er det for Matisse magtpåliggende at omskrive og forvandle den portrætterede person, efter sin egen fornemmelse, humør og fantasi. Om denne kunstneriske frihed siger han, at værket udelukkende afhænger af en projektion af kunstnerens følelser i overensstemmelse med hans model, men ikke af en præcis gengivelse af denne.

Matisse arbejde af flere omgange med inuit

portrætterne samtidig forberedte han sin sva-
nesang som kunstner - nemlig udsmykningen
af Rosenkrans Kappellet i Vence. Oprindeligt
bestod hans opgave kun i udformningen af
mosaik vinduerne men det blev hurtigt klart,
at han nødvendigvis måtte tage sig af hele
kappellets design hvis det skulle fremstå som
en kunstnerisk helhed. Matisse bedrift som
kirke kunstner gik nogle år tilbage, hvor han
under et sygeforløb havde annonceret efter
en ”ung og smuk sygeplejerske”. På den måde
traf han Monique Bourgeois der for uden
at pleje den syge mand også indvilligede i
at stå model for den berømte maler. Få år
efter besluttede Monique Bourgeois sig for
at blive nonne og hun indtrådte i Domini-
kaner ordenen i Vence en bjergby ikke langt
fra Nice. Dominikanerne skulle til at bygge
et lille kapel i Vence og Monique Bourgeois
fik overbevidst Matisse om, at han skulle
være den kunstneriske kraft i dette byggeri.
Arbejdet begyndte i 1947 og i en alder af
77 tog Matisse fat på det største projekt i sit
liv. Han brugte mere end fire år på arbejdet
med kapellet, dens arkitektur, blyindfattede
ruder, inventar, vægmalerier og præsternes
liturgiske klæder.

Under arbejdet med udsmykningen af
Rosenkrans Kappellet overfører Matisse et
af motiverne fra inuit maskerne til denne
udsmykning. I en diskussion med en af
dominikanerne om udsmykningen fortæller
Matisse om, hvordan han blev inspireret af
sin egen tegning af Qingaruvdliq som han
havde lavet til Une fête en Cimmérie. Matisse
fortæller, at han syntes hendes smil ligner
en fisk og at han ville bruge dette smil som
symbolet på Kristus. Han spørger sig for
hos fader Couturier, der står for byggeriet
af kapellet, om han må symbolisere Kristus
ved en fisk foran et net på indgangsdøren og
det syntes den gode fader Couturier var en
brillant ide.

I dag når man ankommer til Rosenkrans ka-
pellet modtages man af Qingaruvdliqs smil,
der gennem den kunstneriske forvandling

fremstår som en fisk der på sin side kunne
være et smil.

Om Qingaruvdliq fortæller Knud Rasmus-
sen, at hun kunne alle mændenes sange og
hviskede til dem hvis de gik i stå under de
store sangfester. Hendes mand var selv en
utrættelig forsanger og danser i festhuset.
Sandsynligvis tilhørte de moskusoksefolket
(Umingmaktôrmiut) men jeg er ikke helt
sikker, ud fra det jeg kan udlede af de ek-
sisterende tekster og fotografier. Imidlertid
hørte de til den større gruppe som af alle
folkene mod øst sammenfattedes under be-
tegnelsen Kitdlinermiut. Kitdlineq er navnet
på Victoria land, men betyder også grænse
og Knud Rasmussen forstod det sådan, at
Kitdlinermiut er de yderste mennesker mod
nord. De udgør et selvstændigt folk som
alle kender hinanden og ofte mødes ved de
forskellige fangstpladser men de går dog
under forskellige betegnelser der hentyder
til de steder hvor de har land.

Denne etnograf smutter af sine egne tanke-
baner ind i et privat samspil med Matisses fisk
og studser over det kinesiske ord for fisk yū,
der også betyder overflod. Er det for meget
sagt, at der i den kønne Qingaruvdliqs smil,
allerede var en overflod af al det et smil
nu engang består af, og når Victor Borge
nu engang har sagt ”Smilet er den korteste
afstand...” er det så i orden at konkludere
at det smil var smittende. Og fiskens over-
flod skal findes i budskabet fra Matisse selv
der inderligt ønskede, at de der besøgte det
lille kapel, hvor fisken modtager gæsterne,
ville føle sig rensat og befriet for dette livs
bekymringer.

Det hører med til historien, at medens Knud
Rasmussen opholdt sig blandt kitdlinermiut,
var der en kvinde der tog ham i den ene skul-
der, så ham lige ind i øjnene og spurgte: ”Sig
mig engang fremmede, er du en mand, en
kvinde kan få til at smile.” Knud skriver: ”Jeg
måtte le højt. Venskabet med mine boplads-
fæller var beseglet”. Dermed blev smilets
fisk i overført betydning tilbagebetalt med

renter tror jeg, for Knud Rasmussen havde som enhver grønlander let ved at le.

Bøger til natbordet:

Anne Birgitte Fonsmark (Red): Matisse og eskimoerne et oversat kapitel i kunsten. Ordbruggaard 2015.

Gontran de Poncins: Kabloona. H. Aschenhoug & Co. (W. Nygaard) Oslo 1843.

Knud Rasmussen: Fra Grønland til Stillehavet bind 1 & 2 Gyldendalske Boghandel 1925.

Leo Hansen: I Knuds Slædespor. Westermann, København 1953.

Glasmosaik i Chapelle du Rosaire. Fisken er et kristen symbol. Matisse's udformning er inspireret af Qingaruvdliaqs smil

Vasilij Petrovitj Kevkej, en russisk Rasmus Lyberth

Oversat fra russisk af Peter Jessen.

Født den 9. februar 1961 i bygden Markovo.

Dimitterede fra kunstsolen i Vladivostok 1985.

Siden april 1986 tilknyttet det tjuktisk-eskimoiske ensemble ”Ergyron”. I 1994 ved et præsidentdekret udnævnt til æreskunstner i Rusland samt æresborger i Tjukotka.

Prisvinder 1994 ved den internationale ”Aziya Dawısı”-konkurrence (”Asiens stemme”) i Kasakhstan for populærmusik.

Afsluttede 1996 faget kulturstudier ved Herzen Institutet i Skt. Petersborg.

Fra maj 2000 til september 2001 kunstnerisk leder af ensemblet ”Ergyron”. Har givet adskillige solokoncerter, ligesom Ergyron har en række af hans sange på sit faste repertoire. For tiden arbejder han på librettoen til balletten ”Asuja”, som bygger på tjuktisk og eskimoisk sagnstof.

Han er derudover involveret i opsætningen af forestillingen ”Datter af stormen”. Heri forenes virkeligheden med hans sceniske fantasi, idet man i Anadyr – både i sjov og alvor – kalder ham ”Ergyrons over-åndemanager”. I forestillingen ”Datter af stormen” spiller han nemlig rollen som en af plottets hovedaktører – åndemaneren.

Guvernør i oprør og myte

Af Claus Overskov

Den fantastiske fortælling om en russisk guvernør i Alaska, der blev en del af indianernes mytologiske verden samt fortællingen om den indianske oprører Larion som inspirerede en dansk forfatter til en spændende og medrivende roman. De to fortællinger knyttes sammen i en større fortælling nemlig Alaskas koloni historie.

En ny indiansk myte opstod efter slaget ved Sitka i 1804 mellem de russiske kolonisatorer i Alaska og tlingit indianerne. Indianerne vandt det første slag og Alaskas guvernør Alexander Baranov (1747–1819) flygtede. Intervallet mellem hans flugt og tilbagekomst blev genstand for en fabelagtig fortælling indianerne imellem. Den virkelige årsag til guvernørens flugt blev fortrængt og i stedet fortalte det, at han søgte efter sin forsvundne søn. Under denne søgen møder han alle mulige fantastiske væsner kendt fra den indianske mytologi og fantasiverden, bl.a. besøger han underverden hvor ånderne vejleder ham i hans søgen. Allerede en myte medens han levede blev Baranovs minde også bevaret efter døden. Han fik en flod, en sø, et museum og et hotel opkaldt efter sig. I Sitka, som han grundlagde, findes hans navn alle vegne på gadeskilte, skoler, butikker og mindesmærker. Medens han levede grundlagde han skoler for urfolkene og sørgede for at der blev taget hånd om børn af russere og indianere, inuit og aleuter (de tre urfolk som lever i Alaska).

Fra tid til anden forekom der lignende bataljer mellem russerne og Alaskas oprindelige beboere og engang hørte Peter Freuchen om en sådan batalje, hvor indianerne udslettede en russisk handelspost og dræbte samtlige

hvide ved et sted kaldet Nulato. I 1934 måtte Peter Freuchen nødlande med en flyvemaskine ved Yukon i Alaska. Under hans ophold ved Yukon viste en gammel indianer ham to grave hvor en engelsk og russisk officer lå begravet. Dødsdagen for dem begge var 16. februar 1851 som er datoen for massakren ved Nulato. Indianeren, der viste Freuchen gravene, var dattersøn af en meget gammel indianer der døde i 1904 og som efterlod et minde om massakren. Det var en kasse betrukket med rødt fløj, hvori der lå to pistoler med elfenbenshåndtag. Foruden pistolerne efterlod den gamle en pose med perler, alt sammen en del af hans bytte, da han var med til at plyndre russerne ved Nulato. Peter Freuchen forskede i sagen og snart dukkede der flere historier op om den store krigerhøvding Larion, hvis ord engang havde været lov i hele Alaska. Nu var Freuchen ikke forfatter for ingen ting og snart begyndte hans egen fantasi at spinde videre på fortællingen og det blev til den spændende roman "Larions Lov" som det nok er værd at læse.

Guvernør Alexander Baranov (1747–1819)

Inuit blev omvendt til kristendommen eller var det omvendt?

Af Erik Winther

Overgangen fra inuits gamle tro til kristendommen var en kompleks historie med mange lokale varianter. Mads Lidegaard har i bogen "Eskimoerne og Kirken" opstillet lange lister med missionens motiver for at missionere og inuits motiver for at konvertere til kristendommen. Meget af det lyder overbevisende selvom jeg formoder, at forskningen på dette område stadig mangler en del.

En ny og overraskende tese om årsagerne til religionsskiftet blandt urbefolkningerne i Alaska og Sibirien blev hævdet af Andrei Znamenski i dennes bog "Shamanism and Christianity". Ud fra omfattende casestudier påviser Znamenski, at de sibiriske folk samt indianere og inuit i Alaska for det meste opfattede kristendommen ud fra deres egen religions forudsætninger. I særdeleshed gjaldt det for samfundenes åndelige rådgivere åndemanerne og shamanerne. I den traditionelle tros udøvelse var åndemanerne og shamanerne altid vågne overfor muligheden for at erhverve nye spirituelle indsigter og eller nye og mægtige hjælpe ånder. I kristendommen fandt mange sådanne nye muligheder for erhvervelse af åndemagter. For missionærerne så det ud som om massevis af åndemanere og shamaner skiftede den gamle tro ud med kristendommen, men set i urfolkenes eget perspektiv forblev de tro overfor de gamle trosforestillinger. Man udvidede simpelthen den gamle religion til også at omfatte kristne forestillinger. Set i dette lys var det ikke inuit og indianere der konverterede til kristendommen men kristendommen der blev omarbejdet og brugt i den gamle

religions tjeneste.

Jeg mener, at Andrei Znamenskis tese og modeller fra studiet i Alaska og Sibirien med held også kan anvendes på religionsskiftet i Grønland. Jeg vil tage et enkelt eksempel frem og så overlade det til fremtidens forskning at arbejde videre med ideen. Mit eksempel stammer fra Knud Rasmussens gode ven åndemaneren Adaridas omvendelse.

Adaridas udskifter sine hjælpeånder

Adarida havde bl.a. to hjælpeånder der altid roede i kajak ved siden af sig så han aldrig kæntrede. Kort efter han var blevet kristen var han ude og ro i kajak og pludselig kom de to hjælpeånder ud til ham og fortalte ham, at nu kunne de desværre ikke hjælpe ham mere, nu måtte Gud klare det hele for ham. Siden så han dem ikke mere, men har alligevel ikke kæntret (Kai Ludvigsen: 109). I realiteten var der sket det, at Adarida havde udskiftet sine hjælpeånder med en ny og mægtigere hjælpeånd. Hvordan det foregik, kan man læse i Ove Baks bog serie "Børnene på Næsset", "Åndemaneren":

"Adaridas kone var blevet syg, og da han elskede hende, ville han gøre alt for at helbrede hende. En del af en åndemaners arbejde var ved trolldom og med hjælp fra ånderne at gøre syge mennesker raske. Adarida roede ind til bunden af fjorden for at kontakte sine stærkeste hjælpeånder. Lige før han skulle til at påkalde dem – fortalte han ofte senere – så han Jesus stå på en klippe og se på ham. Jesus talte til Adarida og sagde, at han skulle blive kristen. Hvis Adarida lovede det, ville han gøre hans kone rask. Adarida sagde ja og vendte straks om, selv om han kunne høre ånderne komme med advarende råb. Da han nåede bopladsen, stod konen på stranden for at hjælpe ham op af kajakken.

Kort efter rejste Adarida til Frederiksdal, og her blev han efter nogen tid døbt og fik navnet Christian Poulsen. Med det nye navn blev han til et nyt menneske”.

Jeg hæfter mig ved følgende ejendommeligheder ved Adaridas møde med Jesus som er karakteristiske for den oprindelige religion Adarida allerede havde: Han møder Jesus inde i fjorden, hvor han som regel påkaldte ånderne. Jesus har samme funktion som hjælpeånderne, han helbreder sygdomme. Adarida erhverver sig denne hjælpeånd ved at love at blive kristen. I den gamle tro skulle han måske have rørt ved ånden eller foretaget sig en anden gestus for at erhverve den, men betydningen er den samme.

Gennem en bestemt handlemåde erhverves den nye hjælpeånd (Jesus). Med handlemåde mener jeg undervisning i kristendom og den påfølgende dåb m.a.o. et overgangs rituel på linje med det en åndemanerlærling skal gennemgå for at blive attraktiv for ånderne. Et sådant rituel indebærer en overgang fra en form for åndelig og social status til en anden form for åndelig og social status. Som enhver anden åndemanerlærling måtte Adarida engang have gennemgået denne indvilgelse til faget som bestod i mødet med den skrækelige åndebjørn.

Åndebjørnen æder åndemanerlærlingen som derefter genopstår med en ny status der gør ham attraktiv for hjælpeånderne, samtidig får han en ny social status, idet han er på vej til at blive en åndemaner. På samme måde skulle Adarida gennemgå en kultisk handling der gjorde ham attraktiv for Jesus og som også gav ham en ny social status, der i hans nye omgivelser i Sydgrønland garanterede ham social inklusion i samfundet. En yderligere garanti for trolddommens kraft få han gennem det nye navn Christian Poulsen. Navnet var efter gammel tro, det

som bibragte mennesket dets personlighed og kræfter og når de døbte grønlandere fik nye navne kunne de dårligt opfatte det anderledes end at de dermed fik del i den nye religions trolddoms kraft. At denne religion besad en mægtig trolddoms kraft var indlysende når man så alt hvad de hvide havde af materielle rigdomme i form af jern, skibe, våben og alverdens husgeråd. Hvad angår udskiftning af hjælpeånder var det almindeligt, idet der blandt hjælpeånderne ofte foregik en intern kamp om pladsen som hjælper for de store åndemanere.

Bøger til natbordet:

Andrei Znamenski: Shamanism and Christianity – Native Encounters with Russian Orthodox Missions In Siberia and Alaska, 1820-1917. Greenwood Press, 1999.

Kai Ludvigsen: Dagbøger ført under mit Ophold som fungerende Distriktslæge i Sydgrønland 1930-31. Udgivet af Nick Nyland, 2002.

Mads Lidegaard: Eskimoerne og Kirken Canada Alaska. Atuakkiorfik, 1991.

Ove Bak: Børnene På Næsset – Åndemaneren. Hernov, 1977.

Adarida (i den hvide skjorte) på besøg i Danmark hos Knud Rasmussen, der ses liggende forrest i billedet.

Gode råd og vink – til læsning om samerne

Af Erik Winther

Europas eneste urfolk, samerne, er naboer til Grønland i Arktis og Danmark i norden men hvad ved vi egentligt om dem og deres liv?

Mange som har holdt ferier i Nord-skandinavien har mødt samisk kunst og kultur på museer og på turiststeder, men de færreste har mødt en same. Det er ikke så mærkeligt, for samerne er et lille folk spredt over et meget stort landområde i Norge, Sverige, Finland og Rusland. Majoriteten bor langs de nordnorske kyststrækninger og kaldes søsamer. De ernærede sig traditionelt af kystfiskeri samt lidt husdyrhold.

I Sverige hedder søsamerne fiskesamer og de bor ved søgerne inde i landet. Rendrift samerne, altså dem som har rensdyr, opdeles i forskellige erhvervsmæssige grupper. Fjeld samerne finder man i Sverige, de migrerer over lange strækninger med renerne. Om sommeren er de i højfjeldet og om vinteren nede i skovlandet og på mindre fjeld plateauer. I Norge migrerer de fra det indre af Finmarken og ud mod kysten om sommeren. Skov samerne i Sverige migrerer omkring med ren hjorten i mindre områder og det samme gør forskellige grupper i Norge syd for Finmarken. I Finland og Rusland migrerer renerne også på mindre områder.

Erhvervsmæssigt findes samer indenfor alle erhverv men der er endnu et eksklusivt samisk erhverv jeg mangler at omtale, nemlig duodji samisk kunsthåndværk. I alle områder, hvor der bor samer, findes duodji mestre. I de skandinaviske lande findes en duodji uddannelse som varer flere år.

Samerne taler flere forskellige slags samisk og der findes en mangfoldighed af dialekter. Flere af de samiske sprog er så truede, at

vi må formode, at ingen taler disse sprog om en generation eller to. Samerne er en minoritet i deres eget land, men i 3 byer er majoritet befolkningen samer, nemlig i Karasjok og Kautokeino i finmarken og Utsjoki i Finland.

Koloniseringen har været særdeles grusom og ødelæggende for det samiske folk. Alle steder har de været udsat for en brutal eksploitering af deres landområder og naturressurser. Minedrift, dæmninger og rekreative sports anlæg har ødelagt rendrift mulighederne og i mange tilfælde uden erstatninger. Samisk sprog var i Norge og Sverige forbudt i lange tider, ligesom joik, den samiske sangform, var forbudt. Før i tiden var det forbudt samerne at praktisere deres gamle religion. Ejede man en tromme til brug for den gamle tro, kunne man risikere dødsstraf. Det gjaldt i Sverige men også i kongedømmet Danmark-Norge.

Er der nogen der har tænkt på, hvorfor det hedder finmarken oppe i Nordnorge når der nu engang ikke bor finner men samer? Forklaringen er den, at den gamle skandinaviske betegnelse for samer var finne og når vi stadig kalder Suomi for Finland, så er forklaringen den, at der

Til urfolkskonference i Moskva. I den blå kofte ses den russiske same Jevgenij Jusjkon. Ved siden sidder den norske same Bjarne Store.

engang boede samer her helt ned til området ved St. Petersborg i det nuværende Rusland. Med industrialiseringen af nordområderne og den norske genopbygning af landet efter 2. verdenskrig blev der ikke taget med fløjlshandsker på samiske rettigheder og kultur.

I skyggen af nationalstaternes brutale fremfærd i Sápmi (sameland) voksede en stadig større modstand frem. Samerne organiserede sig på tværs af landegrænserne og internationalt sammen med inuit, indianere og andre urfolk. Med kampen om Alta elven som begyndte i slutningen af 70'erne fik samernes kamp form og indhold. Resultatet blev oprettelse af demokratisk valgte sameting i Norge og Sverige. Finland havde allerede på det tidspunkt indført sameting. I Rusland kan man ikke oprette et sameting, da loven ikke giver mulighed for dette. Imidlertid findes der

andre anordninger som er iværksat her f.eks. national kulturel autonomi.

I dag samarbejder samer fra de fire lande om kultur bevarelse og erhvervs fremstød mangt og meget er erhvervsstrukturerne synonyme med samisk kultur så den politiske kamp er til enhver tid også en kulturkamp.

At læse om samerne

Er man helt på bar grund kan man begynde med den lille antologi om samerne deres kultur og historie som Nationalmuseet udgav i 1982: "Vi er Samer". På svensk findes ligeledes en god introduktion til emnet med bogen "Sámit Samerna – Norkalottens folk". Bogen kommer ligesom "Vi er samer" ind på sprog, kunst, erhverv og kultur men er bygget op på en anden måde. Forfatterne rejser omkring i det vældige Sápmi og beskriver de lokale kulturer og problematikker. Derved får man et godt indtryk af forskelligheder samt af geografiske afstande, som er meget afgørende i Sápmi.

Af solide etnohistoriske monografier vil jeg fremhæve: Israel Ruong: "Samerne", Ørnulv Vorren og Ernst Manker: "Same Kulturen", Erik Solem: Lappiske rettsstudier" samt Phebe Fjellström: Samernas Samhälle. Det er alle traditionelle monografier, der kommer godt omkring i sædvaner, traditioner, bosættelser, familiemønstre, erhvervsstrukturer, sprog og folkløse. Fra russisk sameland findes bl.a. N.N. Volkov: The Russian Sami og Kerstin Eidlitz: "Revolutionen i Norr". I imidlertid mangler disse monografier den seneste udvikling og det må man selv finde i mere specialiserede værker. Om den sydsamiske kultur findes der f.eks. "Den sista Rajden" af Olle Andersson. Ligesom storværket "Jämtland och Härjedalens historie 1880- 1980" har et

Same duodji fra Rusland. Hver familie har eget mønster.

langt kapitel om syd samerne skrevet af den samiske historiker Lars Thomasson (side 705 – 829). Af specialiserede værker om rendrift vil jeg fremhæve Ørnulv Vorren: *Reindrift og nomadisme i Helgeland samt Robert Paine: A Portrait of Saami Reindeer Pastoralism*. Det er to klassiske monografier om rendriften og dens udvikling hen imod i dag.

Om samisk sang, den såkaldte jojk, findes flere bøger, men jeg vil anbefale Rolf Kjellström, Gunnar Ternhag og Håkan Rydving: *Jojk*.

Om koloniseringen og kampen for at overleve som et distinkt folk kan anbefales Lennart Lundmark: *Så länge vi har marker* og om den politiske kamp Lennart Sillanpää: *Political and Administrative Responses to Sami self-determination*. Samme problematik behandles ud fra et juridisk standpunkt i Ditte Bentzon Goldschmidts *Oprindelige folks rettigheder i Norden*.

Om samisk religion er der ingen der overgår Lars Levi Læstadius: *Fragmenter i Lappska Mytologien*. Netop den religiøse bevægelse som Læstadius satte i gang førte til oprøret i Kautokeino og om dette samiske militante oprør har den hollandske antropolog Nellejet Zorgdrager skrevet bogen *”De retfærdiges strid”*, som senere blev filmatiseret. Af mere tunge akademiske værker skal fremhæves Patrik Lantto: *Tiden börjer på nytt – en analys av samernas etnopolitiska mobilisering i Sverige 1900-1950* og Ulf Mörkenstam: *Om ”lapparnes privilegier” – Föreställningar om samiskhed i svensk samepolitik 1883-1997*.

Samt Vladislava Vladimirova: *Just Labor – Labor Ethic in a Post-soviet Reindeer Herding community*. Denne bog opsummerer de russiske samers situation i årene efter Sovjetunionens opløsning og frem. I *”Tundraens og tajaens folk”* redigeret af Claus Oreskov findes flere artikler om de russiske samer.

Sælkskindsjakke. Same duodji fra Rusland.

Jeg har ikke medtaget litteratur på russisk og finsk, men vil imidlertid fremhæve et interessant lille hæfte. Det drejer sig om en oversigt over alt som er skrevet om de russiske samer af finske forskere gennem tiderne. Jeg tager den med fordi en del af denne litteratur er på svensk – Leif Rantala: *Kuolaan*.

Og så er der selvfølgelig vores egen Knud Rasmussens bog *”Lapland”*, den er nok værd at læse, når man tager højde for at meget af det han skriver om læstadianismen beror på myter og stereotyper mens hans egne oplevelser i Sápmi, det er spændende læsning. Som supplement kan man læse Ernst Manker: *Nomader paa vandring* som forgår hos skovsamerne i Vittangi, samme sted som Knud Rasmussens bog foregår.

Jagtet i Thule af Royal Canadian Mounted Police

Af Jørgen Junge Busch

I 1951 var der is hele vejen mellem det nordligste Grønland, således at befolkningen i Thuledistriktet kunne køre med hundeslæde på havisen på tværs af det snævre sund mellem Grønland og Canada. Og det gjorde de.

Om det var derfor, at Royal Canadian Mounted Police (RCMP) oprettede en lille bemandet (med to mand) politistation i det nordligste Canada på østsiden af Ellesmere Island, selv om US Weatherbureau og Canadas vejrtjeneste havde oprettet en vejrstation, Alert, på toppen af Ellesmere Island helt oppe ved Polhavet.

Det må have været et kedeligt liv på den lille politistation, for der gik ikke ret lang tid, før jeg over radioen fik kontakt med de to politifolk. Gennem vore samtaler fandt vi ud af, at de ikke ville have noget imod, at få besøg fra lokalbefolkningen i Thuledistriktet.

Daværende handelsbestyrer i Thule havde haft flere henvendelser fra de lokale fangere, som gik på, at de gerne ville besøge Canada, ved at køre til Etha, og derfra køre yderligere mod nord indtil de kunne køre mod vest over isen, for bl.a. at besøge den lille politistation. Handelsbestyreren vidste, at en eventuel henvendelse til København ville resultere i et kæmpe NEJ, fordi det ville involvere alt for meget diplomatisk snik-snak i så lang tid, at isen ville være gået, inden der kom et positivt eller negativt resultat af henvendelsen, hvis der overhovedet ville komme et svar på, om de grønlandske fangere kunne få tilladelse til at køre ind på canadisk territorium.

Derfor kontaktede handelsbestyreren mig med henblik på, at lave en aftale med de to canadiske politifolk, at en gruppe fangere fra Thuledistriktet måtte komme på besøg. Alt forløb planmæssigt, og via radioen fik

jeg hilsner fra både betjentene og fangerne, som havde nydt at være sammen. Alt var derfor helt OK, indtil de to politifolks rapport om besøget fra Grønland landede på politihovedkvarterets bord - så brød helvede løs.

De to mand på den meget øde politistation fortalte over radioen, at deres job var i fare på grund af det grønlandske besøg. Om der også kom officielle henvendelser til udenrigsministeriet i København, ved jeg ikke. Jeg hørte intet fra hverken dansk eller canadisk side efter den sidste radiosnak med de to politifolk. Men der kom et efterspil.

Noget må der dog være sket på et eller andet diplomatisk niveau, for en dag i det sene forår 1952, bad min overordnede (basecommanderen på Thule Air Base) mig om at komme op til admistationsbygningen, hvor han fortalte mig, at der var kommet et telegram om, at en delegation fra RCMP ville komme til Thule Air Base, for at snakke med mig, om det besøg, jeg havde arrangeret for grønlændere på canadisk område. (Jeg var i 1951 blevet ansat som rådgiver i arktiske spørgsmål, og i Ground Rescue på Thule Air Base).

Efter at have gjort rede for min kontakt til RCMPs lille station i Ellesmere Land, på et tidspunkt, hvor Thule Air Base ikke engang var påbegyndt, anbefalede basekommander, at jeg smuttede et eller andet sted hen. Derfor satte jeg mine hunde for slæden, og kørte til en lille hytte, som var opført syd for Thule Air Base. Derefter hørte jeg ikke mere om grønlændernes "illegale" besøg i Canada, selv om jeg flere gange besøgte canadiske stationer i "embeds medfør" i perioden 1951-1952.

Trommens skjulte kræfter

Af Robert Quiin

Tidligere formand i Knud Rasmussen Selskabet, Ib Eisenhardt, fortalte mig engang, at han i 1953 på østkysten overværede en rigtig åndemaning. Åndemaneren var den kendte storfanger, historiefortæller og trommedanser Willemi Kuitse. Ib Eisenhardt var den eneste ikke grønlander der var til stede, og han blev så forbløffet over hvad han så, at han glemte at fotografere, selvom han havde fået lov til dette af Kuitse.

Lamperne var slukkede og i det svage lysskær så han, hvordan trommen af sig selv dansede og cirkulerede omkring åndemanerens hoved medens trommestikken af sig selv trommede rytmen. Det skal lige bemærkes, at ved den slags begivenheder er åndemanerens hænder bagbundne. Ib, som kendte Willemi godt, fortalte også, at Willemi tog forholdet til forfædrenes tro meget alvorligt. Det var ikke noget han legede med, så det Ib Eisenhardt dengang oplevede i Ammassalik var den ægte vare.

Åndemanerens tromme bestod af en rund træring overspændt med en membran af en indvoldshinde. Man antog, at denne tromme besad overnaturlige kræfter som var i stand til at hidkalde ånderne. Knud Rasmussen fortæller, at optrinet hvor man ser trommen svæve over åndemanerens ansigt betød, at et slør ligesom blev draget bort fra åndemanerens øjne og han kunne nu se, hvad der var skjult for andre. En åndemaner der havde evnen til at få trommen til at svæve gennem luften og danse om sit hoved var en meget stor åndemaner. Han kan se hvad der går for sig i verden idet tid og rum ophæves for ham og alle afstande kommer nær. Sædvanligvis var der mange mennesker til stede ved en åndemaning og tilhørerne hjalp med at tilkalde ånderne ved hjælp af

forskellige mystiske sange. Åndemaneren stønede og klagede som var han ved at bukke under for vældige kræfter. Endelig kunne man høre de første hjælpeånders støjende ankomst og tilhørerne holdt op med at synge.

Ånderne ankom enkeltvis eller i grupper og deres skrig og brølen hørtes snart langt fra og snart meget tæt på. Når ånderne fyldte huset fór de støjende omkring, således at ingen var i tvivl om deres tilstedeværelse. Hvad ånderne sagde forstod kun de indviede og derfor måtte man oversætte deres budskaber. En sådan åndemaning overværede G. Holm og konebåds ekspeditionen (1883-85) da de overvintrede ved Ammassalik. Gustav Holm beskriver detaljeret denne åndemaning i bogen ”Etnografisk Skitse af Angmagsalikerne”. Ligesom han forklarer, hvordan åndemaneren Sanimuinaks blev uddannet til åndemaner i ”Sagn og fortællinger fra Angmagsalik” i 5. del af bogen om ”Den Østgrønlandske Expedition”.

Vi har ingen optagelser af en åndemaning, men i 1961 lykkedes det for Jens Rosing og Paul Rovsing Olsen at optage efterligning af en åndemaning som deltagerne erindrede sig den. I Knud Rasmussens film Palos Brudedefærd ser man en anden type åndemaning ”bjørnebesættelse” men det er en helt anden historie, som I får en anden gang!

Østgrønlandsk åndemanertromme fra 1905.

KNUD RASMUSSEN SELSKABET

Bestyrelse:

FORMAND

CLAUS ORESKOV

39461114 • info@infor.dk

NÆSTFORMAND

BIRTE HAAGEN

45852035 • tinok.birte@email.dk

KASSERER

NANCY PEDERSEN

40307409 • nancypedersen@live.dk

BESTYRELSESMEDLEM

ANJA HYNNE NIELSEN

29321971 • anja@hynne.name

BESTYRELSESMEDLEM

HANS CHR. HEICKENDORF

55985856 • heickendorf@webspeed.dk

SUPPLEANT

JYTTE BLOCH-KELSEN

45819695 • jytte-bloch-kelsen@privat.dk

SUPPLEANT

KNUD MICHELSEN

39627781 • knud@michelsen.mail.dk

SUPPLEANT

HELGA RINGE

Redaktionen af »Slædesporet«

– udgøres af bestyrelsen med

Claus Oreskov

som ansvarshavende redaktør.

Alle henvendelser vedr. udgivelsen

bedes rettet til redaktøren

info@infor.dk

ISSN 1603-9246

WWW.KRH.DK

Kilaasi's Polar Fortællinger

Det er velkendt at polarfolkene omkring Bering Strædet gennem handelsruter handlede med den hvide mands varer længe før de hvide kom til landene omkring Bering Strædet. En af de attraktive handelsvarer var de små glasperler man brugte til at pynte tøjet med og som smykker. Glasperlerne var enten, russiske, engelske eller amerikanske produkter. Grønne og blå perler med hvidt i midten var de største og de havde højeste værdi, i Alaska kaldte man dem iluunminik. Den rene blå fandtes i forskellige størrelser og havde knapt så stor en værdi. En lille blå perle havde samme værdi som et jærve- eller ulveskind. For 4-5 perler kunne man få skind nok til en parka. Efterhånden som prisen på perler blev faste udvikledes der på denne måde et slags "penge" system. Enhver kunne erhverve perler, de blev handlet frem og tilbage blandt folk. I disse samfund fandtes en status forskel baseret på velstand og perlerne signalerede en sådan velstand. Glasperler som økonomisk fundament for handel og status blev undermineret da hvalfangerne dukkede op i Bering Strædet. De medbragte masser af glasperler som handelsvarer og dermed devaluerede systemet totalt.

Perlebroderet hovedbeklædning fra Bering Strædet.